

АКАДЕМСКЕ БЕСЕДЕ

Књига I

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

PRESIDENCY

ACADEMIC SPEECHES

Volume 1

Accepted on October 20th 2016, at the 7th meeting of the
SASA Presidency

Editor

academician
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2016

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ПРЕДСЕДНИШТВО

АКАДЕМСКЕ БЕСЕДЕ

Књига 1

Примљено на VII седници Председништва САНУ
од 20. октобра 2016. године

Уредник

академик
МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД
2016

SASA PRESIDENCY

academician Vladimir S. Kostić,
President of SASA

academician Zoran V. Popović,
Vice President of SASA for Natural Sciences

academician Ljubomir Maksimović,
Vice President of SASA for Social Sciences

academician Marko Anđelković,
Secretary General of SASA

academician Stevan Pilipović,
President of SASA Branch in Novi SAD

academician Gradimir Milovanović,
*Secretary of the Department of Mathematics,
Physics and Geo Sciences*

academician Miroslav Gašić,
*Secretary of the Department of Chemical
and Biological Sciences*

academician Zoran Lj. Petrović,
Secretary of the Department of Technical Sciences

academician Dragan Micić,
Secretary of the Department of Medical Sciences

academician Predrag Piper,
Secretary of the Department of Language and Literature

academician Časlav Ocić,
Secretary of the Department of Social Sciences

academician Mihailo Vojvodić,
Secretary of the Department of Historical Sciences

academician Milan Lojanica,
Secretary of the Department of Fine Arts and Music

ПРЕДСЕДНИШТВО САНУ

академик Владимир С. Костић,
йредседник САНУ

академик Зоран В. Поповић,
йойййредседник САНУ за йриродне науке

академик Љубомир Максимовић,
йойййредседник САНУ за друшйвене науке

академик Марко Анђелковић,
йенерални секретйар САНУ

академик Стеван Пилиповић,
йредседник Ойранка САНУ у Новом Сагу

академик Градимир Миловановић,
*секретйар Одељења за маййемаййику,
физику и йео-науке*

академик Мирослав Гашић,
*секретйар Одељења хемијских
и биолошких наука*

академик Зоран Љ. Петровић
секретйар Одељења йтехничких наука

академик Драган Мицић,
секретйар Одељења медицинских наука

академик Предраг Пипер,
секретйар Одељења језика и књижевностйи

академик Часлав Оцић,
секретйар Одељења друшйвених наука

академик Михаило Војводић,
секретйар Одељења исйоријских наука

академик Милан Лојаница,
секретйар Одељења ликовне и музичке умейностйи

Ликовни прилози

Петар Лубарда

Наука, слика, Свечана сала САНУ
(на предњим корицама)

Мило Милуновић

Умειнос̃и, слика, Свечана сала САНУ
(на задњим корицама)

Ђорђе Јовановић

Наука и умειнос̃и, скулптура, улазни хол у САНУ
(на почетку књиге)

Младен Србиновић

Детаљи *Виѣража*, Свечана сала САНУ
(на белинама у књизи)

САДРЖАЈ

Академик Владимир С. Костић, председник САНУ	
<i>Поздравна реч</i>	15
Академик Миро Вуксановић	
<i>О ѝрисѝујним беседама</i> <i>срѝских академика</i>	17
Приступне беседе садашњих редовних чланова САНУ	29
Одељење за математику, физику и гео-науке	
Академик Миљко Сатарић	
<i>Микроѝубуле, коридори за унуѝарђелијски</i> <i>саобраћај и сиѝнализацију</i>	49
Академик Зоран Кнежевић	
<i>Quo vadis mechanica coelestis?</i>	65
Одељење хемијских и биолошких наука	
Академик Милена Стевановић	
<i>SOX ѝени: од оѝкрића до функције</i>	87
Академик Славко Ментус	
<i>Секундарни елекѝрохемијски извори енерѝије са</i> <i>инѝеркалајним елекѝродним маѝеријалима</i>	109
Одељење техничких наука	
Академик Дејан Б. Поповић	
<i>Енѝройија или неѝенѝройија: шѝа је</i> <i>уѝицало на мој развој?</i>	137

Академик Душан Теодоровић	
<i>Моделирање саобраћаја</i>	149

Одељење медицинских наука

Академик Ђорђе Радак	
<i>Кароидна хирургија, 360 секунди самоће</i>	167
Академик Небојша Радуновић	
<i>Од хелије до новорођенчећа</i>	185
Академик Душица Лечић Тошевски	
<i>Рај и мир у њихијајрији</i>	203

Одељење језика и књижевности

Академик Јасмина Грковић-Мејдор	
<i>Обрасци заклињања у историјској њерсекиви:</i> <i>линвисички и коинивни увиди</i>	223
Академик Миро Вуксановић	
<i>Балада о најдражој речи</i>	235

Одељење друштвених наука

Академик Коста Чавошки	
<i>Слава и бесмртност</i>	245
Академик Часлав Оцић	
<i>Крај рада или ново ројство?</i>	257

Одељење историјских наука

Академик Михаило Војводић	
<i>Берлински конгрес – њосле њригесеј њодина</i> <i>(српски њојлед)</i>	273

Одељење ликовне и музичке уметности

Академик Петар Омчикус	
<i>Изложба слика</i>	291

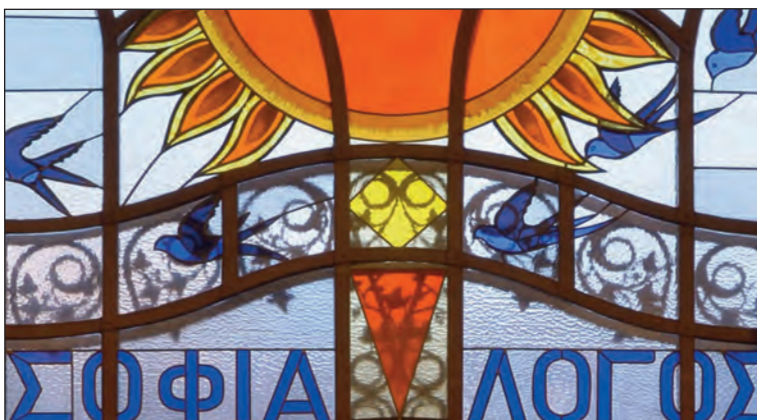
Радне биографије беседника

Миљко Сатарић	299
Зоран Кнежевић	303

Милена Стевановић	309
Славко Ментус	315
Дејан Б. Поповић	321
Душан Теодоровић	327
Ђорђе Радак	333
Небојша Радуновић	339
Душица Лечић Тошевић	345
Јасмина Грковић-Мејдор	351
Миро Вуксановић	355
Коста Чавошки	359
Часлав Оцић	363
Михаило Војводић	369
Петар Омчикус	373

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

Коста Чавошки

Слава и бесмртносћ

Поводом склоности људи да се диве и клањају божанству због његове непролазности и вечности, Плутарх примећује да и људи желе непролазност, за коју наша природа није подесна.¹ У тој тежњи да превладају коначност свог живота, чак и обични људи се труде да по нечему буду запамћени. Многи мисле да се то може постићи записом у камену на њиховом гробу, па понеки још за живота подижу себи надгробни споменик. Други опет верују да су деца коју рађамо оно што продужава нашу лозу, па и нас саме.

Хадријан Маргерите Јурсенар иронично примећује да рађање деце почива на двема сумњивим претпоставкама: на првој – да нас она нужно настављају, и на другој – да ова чудна гомила добра и зла, која представља једног човека, заслужује да буде настављена.²

Постоји, међутим, још један начин који обезбеђује трајно сећање потомства. То су изузетно вредна, а понекад и бесмртна дела, што је управо имао на уму Гистав Флобер када је закључио: „Човек је ништа, дело је све“ (*L'homme c'est rien, l'oeuvre c'est tout*). Тоба је био свестан и Тукидид када је на почетку своје *Историје* рекао да ће она бити корисна за процењивање и онога што ће се једнога дана, сходно људској природи, на исти или сличан начин, опет одиграти, пошто она није написана зарад неког тренутног књижевног надметања и слушања него као тековина за сва времена.³

Није, наравно, Тукидид био једини који се предао писању када више није могао да учествује у јавним пословима, пошто је после неуспеха код Амфиопола, као жртва остракизма,

¹ Плутарх, *Аристид*, 6.

² Маргерит Јурсенар, *Хадријанови мемоари* (Београд: Нолит, 1983), 238–239.

³ Тукидид, *Пелопонески рат*, I, 22.4.

био прогнан из Атине на двадесет година. После њега су то учинили Платон и Аристотел, који из различитих разлога нису могли да учествују у управљању државом па су се посветили писању о њој. Они су, како то објашњава Макијавели, желели да покажу свету: ако нису попут Солона и Ликурга утемељили државу, за то није био разлог њихово незнање него немогућност да своје замисли преобрате у стварност.⁴ Али је Тукидидова особеност била у томе што се историографским радом уздигао до истинске величине. Стога Дионисије Халикарнашки није нимало погрешно када је рекао да је Тукидид „заиста најбољи од свих историчара“.⁵ Његова слава се и после тога непрекидно увећавала, па се и данас сматра једним од највећих историчара свих времена.

Притом постоји битна разлика између славе коју стичу списатељи – историчари, филозофи и песници, с једне стране, и славе коју задобијају оснивачи држава, војсковође и други јавни званичници. Они први постају славни захваљујући делу које су оставили после своје смрти; ови други само уколико је њихово утемељење моћне и дуговечне државе, њено увећање, као и блиставе победе у рату које су извојевали, неко забележио и сачувао за потомство. Тај додатни услов спознао је Александар Македонски када је прешао Хелеспонт. Пошто се искрцао код древног Илиона, дошао је пред Ахилејев надгробни стуб, ставио на њега венац и овако рекао: „Срећна ли Ахилеја, који је у животу нашао верна пријатеља, а после смрти великог гласника својих дела.“⁶ Другим речима, Ахилеј није велики јунак само због изузетне храбрости и убиства Хектора него и због Хомера који је то, по Плутарху, забележио да не би било заборављено.

Слично би се могло рећи и за Тукидида. Да није написао *Пелейонески рај*, питање је да ли би све личности које он помиње неко други уопште забележио и да ли би успомена на велике ратнике и државнике тога времена била тако свеобухватно предата потомству. Он је учинио и више од тога: не само да је дао величанствену приповест о Пелопонеском рату и људима који су га водили и учествовали у њему него је

⁴ Machiavelli, “Discursus florentinarum rerum post mortem Iunioris Laurentii Medices“, у књизи *Izabrano djelo*, sv. I (Zagreb: Globus, 1985), 347.

⁵ Дионисије Халикарнашки, *О Тукидиду*, гл. 2, 327.

⁶ Плутарх, *Александар Македонски*, 15.

овековечио и себе самог и то много више него што би остао познат потоњим нараштајима поред таквих личности какви су били Перикле, Алкибијад, Никија и Демостен.

Па чак и кад државу обузме самодржавље, како се то збило у Риму после рушења републиканског поретка слободе, пажњу историчара заслужују не само релативно ретки, али племенити и часни изрази отпора том надасве изопаченом и озлоглашеном поретку, него и застрашујући поступци такве ничим ограничене власти. Тацит је помно описао и једне и друге у вери да је задатак историчара „да не пређе ђутке преко племенитих особина и поступака, а да онима који зло говоре и творе улије страх од зла гласа код потомства.“⁷

Оно што људе који располажу великом влашћу може учинити бољим него што би иначе били јесте тежња ка бесмртној слави која превазилази пролазност и временску ограниченост људског дела његовим уздизањем до вечности. Утолико је тежња ка слави посредник између појединачне склоности ка злу и општег добра народа и државе, чинећи могућним прелазак првог у друго.

Сама слава представља победу над забором, која у изузетним случајевима може обезбедити и бесмртност за сва времена. У Сципионовом сну Цицерон је отишао и корак даље, па је земаљској слави која се стиче за живота супротставио небеску, а тиме и бесмртну славу. Зато Сципион Африканац (старији) саветује млађег потомка да не слуша говоре простог света и не узда се у људске награде, него да га сама врлина својом привлачношћу води правој слави. И не треба да се обазире на оно што ће други говорити о њему, јер то остаје у оним уским границама земаљског света и гаси се у забораву потомства.⁸ Тако испада да су моћ и слава награде на земљи, па су стога пролазне, а тиме и безначајне. Истинска награда за жртве државника, коју Сципион ставља у изглед свом великом потомку, јесте небеска награда, то јест вечни живот у срећи и промишљању.⁹

Остаје још да се каже чиме се, по Цицерону, стиче слава и зашто велики и угледни људи и по цену највећих напора и

⁷ Корнелије Тацит, *Анали*, III, 65.

⁸ Цицерон, *О држави*, VI, 25.

⁹ James E. Holton, "Marcus Tullius Cicero", у књизи *History of Political Philosophy*, 2nd edition edited by Leo Strauss and Joseph Cropsey (Chicago: Rond McNally College Publishing Company, 1972), 135.

жртва правој слави непрекидно стреме. Слава се стиче великим заслугама за отаџбину па је свима онима који су на такав начин служили држави и народу широм отворен пут у улаз небески.¹⁰ Посреди су, дакле, јавне и делотворне речи и часна и благотворна, а нарочито праведна дела. Та дела пре свега служе другима и чине се да би се помогло људима, а њихови животи и добра заштитили и сачували. „Херкул је отишао боговима; а никада не би отишао да није себи осигурао тај пут док је био међу људима.“¹¹

На друго питање зашто се толики и тако велики људи жртвују за државу, Цицерон спремно одговара: „Нико се никада не би изложио смрти за отаџбину кад не би гајио велику наду на бесмртност.“¹² Да би то потврдио, он наводи пример Темистокла и Епаминонде, који се, баш као и он сам, нису морали бавити политиком. Но, некако у духовима изузетно обдарених и у веома узвишеним душама постоји неко предосећање будућих векова, то јест недовољно јасна представа шта би се о њима могло говорити и писати када све прође и остане само сећање на оно што су за живота учинили. Посреди је нада да се смртност властитог живота може превазићи бесмртношћу својих великих и изузетних дела.

Ту наду у бесмртност гаје не само политичари и државници него и песници, вајари и филозофи. Тако је на Енијевом гробу писало:

„Нека ме нико не оплакује...

Зашто? Зато што сам жив и летим од уста до уста међу људима.“

А Фидија је на Минервином штиту уклесао лик који је сличан њему, кад му већ није било допуштено да уклеше своје име. Чак и филозофи који пишу о томе да славу треба презирати не пропуштају да наведу своја имена на тим књигама.¹³

У политици је таква нада најизразитија, пошто они који су се, ризикујући, великим радом и највећом снагом борили за личну част и добробит отаџбине, у замену за смртан живот добијају бесмртну славу. У тој нади Цицерон је открио нешто што је не само племенито него и дубоко људско и што

¹⁰ Цицерон, *О држави*, VI, 26.

¹¹ Цицерон, *Расправе у Тускулу*, I, 32.

¹² *Истио*.

¹³ Цицерон, *Расправе о Тускулу*, I, 34.

је и он сам искусио. „Смрти се заиста најспокојније иде у сусрет онда када човек, чији се живот гаси, налази утеху у својим хвале вредним делима. Нико није прекратко живео ко је сасвим извршио дужност коју налаже савршена врлина. Ја сам имао у свом животу многе тренутке када је ваљало да умрем и камо среће да сам умро! Јер, ништа више нисам могао постићи; своје дужности у животу био сам у потпуности испунио; преостали су ми само сукоби са судбином.“¹⁴ Тада још није могао знати да ће то бити кобан сукоб с Антонијем.

Уз то славу која обезбеђује дуго сећање после смрти, а понекад и бесмртност, треба разликовати од тренутне и пролазне популарности. И то је разлог што је Пителија саветовала Цицерона да се у животу руководи својим карактером, а не мишљењем светине.¹⁵ Тиме се Помпеј није руководио, него је био роб славе и страха да не разочара пријатеље, којима је жртвовао своје најбоље промишљене замисли.¹⁶ Правој слави, међутим, никакво јавно признање савременика није потребно, пошто је и она част за којом се тежи, а која није добила признање, још увек часна, чак и ако је нико не уважава, а по својој природи је вредна хвале и поштовања.¹⁷ И што је још важније, правом и разумном величином духа могу да се диче само они који морално добро налазе у делима, а не у тренутним похвалама, и који стварно желе да буду први, а не само да изгледа да је то тако. „Стога онога који је у зависности од неуге гомиле не треба бројати међу велике људе.“¹⁸

Једино они који нису сигурни у властиту вредност и величину не само примају него и подстичу исказивање претераних похвала и почаста себи самима, у шта смо се скоро сви ми уверили током већег дела свога живота. Јер похвале могу бити вредне само ако су искрене, док им страх одузима уверљивост. Чак би се могло рећи да невољно исказивање незаслужених похвала често крије у себи најљућу мржњу према онима који их изнуђују без икакве мере и срама.

Управо је ово полагање права на незаслужену славу захваљујући великој власти којом се располаже добар повод да

¹⁴ Цицерон, *Расправе о Тускулу*, I, 109.

¹⁵ Плутарх, *Цицерон*, 5.

¹⁶ Плутарх, *Помпеј*, 67.

¹⁷ Цицерон, *Прва филиппика*, 14.

¹⁸ Цицерон, *О дужностима*, I, 65.

се повуче битна разлика између властољубља и славољубља. Тако је сукоб око власти у једном шпанском граду током Сципионовог војевања навео Тита Ливија да упозори „колико је велико зло међу смртницима тежња да се влада“.¹⁹ Стога су уместо властољубља прави велики Римљани неговали славољубље. То је с много дужим искуством принципата и тираније још боље запазио Корнелије Тацит када је упозоравао све оне који владају или теже власти: „Владари могу да испуне све остале своје жеље, и то одмах, само око једне морају да се труде без могућности да је задовоље – око добра гласа код потомства. Јер не ценити славу значи не ценити вредности.“²⁰ Тиме Тацит није славу учинио врховном вредношћу него сведочанством осталих вредности, пошто се слава може достићи тек кад се остваре неке друге вредности, као што су врлина, правда, опште добро, одбрана или увећање државе. Зато стечену славу и треба истицати због добрих дела о којима она сведочи.

Они, пак, који полажу право на заслужену славу и добар глас код потомства, надмећу се не само са својим савременицима него и са свим великим претходницима. Тако је Тезеја одавно кришом обузео пламен славе због Херкулове храбрости, а много касније и Темистокла када је рекао да му Милтијадова победа не да да спава.²¹ Касније је и Ливије показао у чему је разлика између властољубља и славољубља, између велике власти и непролазне славе. Док властољубље подстиче надметање око тога ко ће од савременима имати већу власт у датом тренутку, славољубље, по Ливију, подразумева сасвим другу врсту надметања: не само да се стекне већа слава од славе било ког савременика него и слава која ће надмашити славу многих великих претходника.

Ту далекосежну мисао изразио је Публије Корнелије Сципион када му је Квинт Фабије Максим пребацио да хоће да поведе војску у Африку не зато што је то добро за државу него због тога да би за себе стекао већу славу. Уз то је и већина сенатора пред којима се овај дијалог одвијао више била склона да да предност мудрости ветерана него самоувереном духу младог човека. Бранећи се од таквих оптужби, Сципион је

¹⁹ Тит Ливије, *Историја Рима од оснивања града*, XXVIIIм 21.

²⁰ Тацит, *Анали*, IV, 38.

²¹ Плутарх, *Тезеј*, 6.

приметио да му се Фабије обраћа као младићу, малтене као свом сину, као да се тежња за славом не протеже даље од дужине људског живота и не пројектује у сећање потомства. Сигуран сам – рекао је тада Сципион – да се највећи духови не пореде само са савременицима него и са чувеним људима сваког претходног доба, чиме је ставио до знања да је права слава само бесмртна слава коју признају и далеки потомци.²² Чак би се могло рећи да потомци непристрасније процењују заслуге својих великих претходника него што то чине савременици, који могу бити и суревњиви. Томе је управо био изложен Сципион. Јер, што је била већа његова слава, то је била и већа завист којој је био изложен.²³ Напослетку је умро огорчен у добровољном изгнанству, а његова слава је била још већа јер више није било зависти.

Оно по чему се истакнути Хелени и Римљани разликују од савремених политичара јесте њихов однос према смрти и слави. Они први су искрено веровали да и њихова смрт мора бити у служби државе. Тако је Ликург заклео Спартанце да не мењају устав док се не врати из Делфа, а потом је, по добијању одговора пророчишта да су његови закони извршни и да ће Спарту пратити највећа слава све док буде живела по њима, уморио себе глађу да не би Спартанцима пружио изговор да мењају његов устав. Тако је и своју смрт учинио стражарем над свиме што је својим суграђанима оставио, будући да их је заклео да ће се придржавати његовог политичког уређења све док се он не врати,²⁴ а потом су се Спартанци држали те своје заклетве пет потоњих векова. И међу угледним Римљанима, нарочито у ранијем добу Римске републике, било је оних који су се свесно жртвовали за спас народа и отаџбине. А Емилио Пауло је, поводом понижавајућег провођења Персеја у оковима поводом свог тријумфа, упозорио да је смрт бољи избор од срамоте.²⁵

У свом звезданом добу истакнути Хелени и Римљани су се у још једном битном елементу разликовали од савремених политичара који су, бар у нас колико је то мени познато, огрезли у корупцији, па им можемо упутити питање с којим је

²² Ливије, *Историја Рима од оснивања града*, XXVI, 42–43.

²³ Ливије, *Историја Рима од оснивања града*, XXXV, 10.

²⁴ Плутарх, *Ликурј*, 29.

²⁵ Плутарх, *Емилио Пауло*, 34.

својевремено један аристократа суочио Сулу: „Како би ти за бога могао бити поштен кад имаш толики иметак премда ти отац није оставио ништа?“²⁶ До тога наравно долази када се властољубље здружи с користољубљем, а истинско славољубље преобрати у трку за што уноснијим положајима и звањима.

Сушту супротност представља Аристид, који је својој отаџбини обезбедио власт над толиким областима, али је „до краја живота славу стечену својим сиромаштвом ценио исто толико као и славу стечену својим победама“.²⁷ То потврђује и његов надгробни споменик у Фалерону, за који кажу да му га је подигао град јер није оставио ни трошкове за сахрану.²⁸ Такав је знатно касније био и Перикле, о коме је Плутарх оставио следеће сведочанство: „Мада је он Атину од великог града учинио највећим и најбогатијим градом, и мада је својом влашћу надмашио многе краљеве и кнезове, од којих су га неки поставили и за стараоца својим синовима, ипак он своје од оца наслеђено имање није ни за једну драхму повећао.“²⁹

Сличних примера било је и у историји Рима док га још није обузело кварење и морално пропадање. Тако поводом смрти Публија Валерија Ливије закључује да је, по општем признању, био најспособнији и у рату и у миру. А да би још више истакао његову ненадмашну врлину, послужио се анти-тезом славе и сиромаштва: био је човек огромне славе, а тако незнатне породичне имовине да није било средстава за његов погреб па је сахрањен о државном трошку.³⁰

Сви ови примери потврђују да и велико сиромаштво не може оскрнавити врлину. Јер, сâмо сиромаштво никако не може бити срамотно, сем кад је доказ лакомислености, неумерености, растрошности или непромишљености. А људи који желе да чине велике ствари за народ и државу, не могу то постићи ако су им мисли обузете потребом стицања и непрекидног увећања властитог богатства. Не само врсни Хелени и Римљани него и древни хришћани веровали су да је једино Бог лишен свих потреба, а да је најсавршенија и најбожанственија она људска врлина која своди своје властите потребе на најмању могућу меру.

²⁶ Плутарх, *Сула*, 1.

²⁷ Плутарх, *Аристид*, 25.

²⁸ Плутарх, *Аристид*, 27.

²⁹ Плутарх, *Перикле*, 15.

³⁰ Ливије, *Историја Рима од оснивања града*, II, 16.

Приликом признавања славе потоњи нараштаји су нарочито благонаклони према жртвама самодржавља и поборницима слободе. Уверљив пример који то потврђује било је доба другог тријумвирата, а нарочито Октавијана Августа, који је устоличио нови ауторитарни поредак. И све што је остало у домену слободног избора тадашњих часних и врлих Римљана, било је прекаљивање духа на примерима чврстине и постојаности.³¹ Но упркос свему томе, још увек је – вели Тацит – „живела сен негдашње републиканске слободе“.³² Упечатљив пример који је то потврђивао била је сахрана Јуније, сестрине Катонове, жене Гаја Касија, сестре Марка Брута. Том приликом, према устаљеном ритуалу, на челу поворке ношене су слике двадесет најславнијих породица. А изнад свих – вели Тацит – блистали су Касије и Брут, последњи браниоци републиканске слободе, баш зато што се њихове слике нису виделе.³³

Свим људима је смрт по природи иста, али се разликује по забораву или слави код потомства,³⁴ коју једино доноси истинска врлина.³⁵ У времену које је Тацит приказао слава је најпре била примерена кажњеним херојима духа. Један од њих био је Кремунције Корд који је оптужен због тада нечувеног злочина: „зато што је у својим *Аналима* одао хвалу Бруту, а Гаја Касија назвао последњим Римљанином“.³⁶ Већ решен да себи одузме живот, он је своје нечасне судије упозорио да потомство сваком плаћа славом коју му дугује, па уколико га осуде, наћи ће се људи који ће сачувати успомену не само на Касија и Брута него и на њега самог. Када је потом гладовањем одузео себи живот, његове књиге су, по одлуци Сената, биле спаљене, али су, скривене, ипак сачуване и поново објављене, што је навело Тацита да закључи: „Утолико се пре човек мора смејати глупости оних који верују да влашћу којом располажу у том тренутку могу уништити нечију славу код потоњих поколења. Напротив, кажњеним херојима расте углед.“³⁷ А они који се у томе служе насиљем не могу постићи ништа друго доли срамоту за себе, а славу за прогоњене.

³¹ Тацит, *Анали*, XVI, 35.

³² Тацит, *Анали*, XIII, 28.

³³ Тацит, *Анали*, III, 76.

³⁴ Тацит, *Историје*, I, 21.

³⁵ Тацит, *Анали*, XV, 62.

³⁶ Тацит, *Анали*, IV, 34.

³⁷ Тацит, *Анали*, IV, 38.

* * *

Говорећи о животу у савршеној срећи, Аристотел напомиње да би такав живот био савршенији него што то одговара обичној људској природи. Јер нико неће живети тако у свом својству човека, него само уколико божански принцип у њему надмашује његову људску природу саобразну осталим његовим врлинама. Притом је, по Аристотелу, ум нешто божанско у поређењу с човеком, то јест с људском природом, па је живот саобразан уму божански у поређењу с обичним људским животом.³⁸ А оно што је божанско непролазно је у односу на временитост и пролазност људског живота. То је био наука древне античке мудрости.

Другу могућност надилажења временске ограничености, то јест пролазности људског живота пружила је тврда хришћанска вера, по којој је земаљски живот само семе за вечни живот. У светлости Христовог васкрсења, свако људско биће има вечни смисао, рађање за вечност, која ће уследити после подизања из мртвих. Тако се вером у Христово васкрсење и потом у опште васкрсење свих мртвих верника подгрева нада у живот вечни.

Не поричући овакву наду која људе може ослободити себичности, непоштења, страха и грамзивости, постоји још једна могућност, потврђена историјским искуством, да човек и на овом свету надиђе трошност и пролазност свог живота. То је слава која је једина кадра да победи оно што је непобедиво; а то је смрт.

³⁸ Аристотел, *Никомахова етика*, X, 1177b.